

თავი 1

ინკლუზიური განათლების შესავალი – ისტორიული
მიმოხილვა

სარჩევი

შესავალი	2
1. ინკლუზიური განათლების არსი	4
2 . ინკლუზიური განათლების სფეროს მოდელები	6
3. ინკლუზიური განათლება საქართველოში	12
4. ინკლუზიური განათლების მიმოხილვა საერთაშორისო პრაქტიკაში	20
4.1. იტალია	21
4.2. ისრაელი	22
4.3. სკანდინავია	23
4.4. დიდი ბრიტანეთი	25
შეჯამება	26
გამოყენებული ლიტერატურა	30

*„ბუნებამ იმდენად თანასწორნი შექმნა ადამიანები
თავიანთი ფიზიკური და გონებრივი შესაძლებლობების
მხრივ, რომ მიუხედავად ზოგიერთი მათგანის აშკარა
განსხვავებულობისა მისი ღონით ან გამჭრიახი გონებით,
საბოლოოდ ინდივიდებს შორის განსხვავება არ არის
ისეთი დიდი, რომ ვინმემ თქვას, მე რაღაც ისეთი სიკეთე
მეკუთვნის, რაზეც სხვას ასეთივე პრეტენზია ვერ ექნება“.*

თომას ჰობსი, ლევიათანი

შესავალი

თანასწორობის მიმართ დამოკიდებულება ამოსავალია იმ გამოწვევების გასამკლავებლად, რომლებიც განათლების ხელმისაწვდომობას უკავშირდება, რადგან განათლება ყველას თანაბრად ეკუთვნის. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის თანახმად, „ყველა ადამიანს აქვს განათლების უფლება“. სიტყვა „ყველა“ აერთიანებს საზოგადოების თითოეულ წევრს, მათ შორის, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებს, სხვადასხვა მოწყვლადი ჯგუფებისა და უმცირესობების წარმომადგენლებს, რომელთაც ისეთივე უფლება აქვთ განათლების, განვითარებისა და სოციალიზაციის, როგორც საზოგადოების ნებისმიერ სხვა წევრს.

გასათვალისწინებელია, რომ ბევრი ბავშვი განიცდის სწავლასთან დაკავშირებულ სირთულეებს, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს მოსწავლის ფიზიკური, ინტელექტუალური, სოციალური, ემოციური, ლინგვისტური თუ სხვა მდგომარეობით. სწავლის პროცესში სირთულეები შეიძლება შეექმნათ ნიჭიერ ბავშვებსაც, ქუჩაში მცხოვრებ და/ან მომუშავე ბავშვებს, ეთნიკური, კულტურული უმცირესობის და სხვა მარგინალური ჯგუფის წარმომადგენლებს. ქვეყნის საგანმანათლებლო სისტემის ვალდებულებაა, ყველა ბავშვისთვის მოძებნოს სწავლების მორგებული გზები.

ინკლუზია იღებს პასუხისმგებლობას სხვადასხვაგვარი და მრავალფეროვანი მხარდაჭერა უზრუნველყოს საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვებისათვის, იქნებიან ისინი

ფიზიკური, სოციალური, ემოციური, შემეცნებითი, სენსორული, კომუნიკაციის, ენობრივი და სხვა სახის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე.

აქედან გამომდინარე, ყოველი სახელმწიფო, რომელსაც პრეტენზია აქვს რეალურად იყოს დემოკრატიული და სამართლებრივი, განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ისეთ განყენებულ და, ამავე დროს, საერთაშორისო დონეზე აღიარებულ თემას, როგორცაა, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე და/ან სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირთა საგანმანათლებლო პროცესში შეუფერხებელი ჩართვა, რაც ინკლუზიური განათლების დანერგვისა და განვითარების მთავარ საფუძველს წარმოადგენს.

დღეს საქართველოში ინკლუზიურ განათლებას სპეციალური კანონქვემდებარე აქტი არეგულირებს,¹ რომელიც, თავის მხრივ, ითვალისწინებს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეების ზოგადსაგანმანათლებლო სასწავლო პროცესში თანატოლებთან ერთად ჩართვის ხელშეწყობას, მოსწავლის ინდივიდუალური და/ან მოდიფიცირებული სასწავლო გეგმებით სწავლებას, გონივრული მისადაგებისა და უნივერსალური დიზაინის სამართლებრივ სივრცეში მოქცევას და ადაპტირებული გარემოთი უზრუნველყოფას.

1. ინკლუზიური განათლების არსი

სიტყვა „ინკლუზია“ (Inclusion - ინგ.) ჩართვას ნიშნავს. ამ სიტყვამ დღევანდელ საზოგადოებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა და ადამიანის ცხოვრების ყველა მიმართულება მოიცავს. ამავე დროს ინკლუზია განათლების სფეროში ერთ-ერთ საკვანძო ცნებად იქცა.

თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ დღეს, ინკლუზიური განათლება საყოველთაოდ აღიარებული და საერთაშორისო და ადგილობრივი კანონმდებლობით გამყარებული მიდგომაა მრავალი სახელმწიფოსთვის, გვხვდება ისეთებიც, რომლებიც მხარს უჭერენ ცალკეული ჯგუფების საზოგადოებისაგან გამოყოფის (სეგრეგაციის) მოდელს და ხსნიან მას, როგორც გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ბუნებრივად ჩამოყალიბებულ მიდგომას.

¹ ინკლუზიური განათლების დანერგვის, განვითარებისა და მონიტორინგის წესების, აგრეთვე, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა იდენტიფიკაციის მექანიზმის დამტკიცების თაობაზე იხ.

<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4007539?publication=0>

სხვადასხვა ქვეყანაში ინკლუზიური განათლების განსხვავებული აღქმა და დამკვიდრებული პრაქტიკა გვხვდება, რომლებიც გამყარებულია დასაბუთებული თეორიებით იმის შესახებ, თუ რატომ არის მნიშვნელოვანი და ეფექტიანი განათლების ასეთი ფორმა; და მაინც, რა არის ინკლუზიური განათლება? წლებია, რაც ამ თემაზე მსჯელობა აქტუალურობას არ კარგავს და ფართო საზოგადოებრივი ინტერესის საგნად რჩება.

უპირველესად, ინკლუზიური განათლება არის განათლება ყველა ინდივიდისთვის, დაუბრკოლებლად, ყოველგვარი ბარიერის გარეშე (Winter & O’Raw, 2010). ეს არის მიდგომა, რომელიც აღიარებს, რომ ყველას შეუძლია ჩართვა, ყველას შეუძლია სრულფასოვანი მონაწილეობა, ყველა ვითარდება საკუთარი ინდივიდუალური მახასიათებლების შესაბამისად. ამიტომაც ინკლუზიური განათლება არის ინდივიდის საჭიროების დადგენა და გათვალისწინება მისთვის გარემოს, სწავლის შინაარსის, მეთოდოლოგიისა და სტრატეგიების მორგების გზით. ეს არის განათლება, რომელიც გულისხმობს ისეთი საგანმანათლებლო პროგრამის, რესურსის, სტრატეგიების გამოყენებას, რომ თითოეულ ინდივიდს ჰქონდეს მიკუთვნებულობის, სრულფასოვნების განცდა და საკუთარი შესაძლებლობების სრულად რეალიზების საშუალება (ჯონსონი ბ.ჰ. სკორტენი, 2008).

ინკლუზიური განათლება ისეთი საგანმანათლებლო სისტემის ორგანიზებაა, რომელშიც ყველა ინდივიდი თანაბრადაა ჩართული, პროგრამა მორგებულია ყველაზე, მათი შესაძლებლობებისა და საჭიროებების გათვალისწინებით (Deluca, 2003).

ინკლუზიური განათლების დანერგვისა და განხორციელებისას მნიშვნელოვანია იმ ძირითადი პრინციპების დაცვა, რომლებიც ქმნის ინკლუზიური განათლების ქვაკუთხედს. ამაში იგულისხმება საგანმანათლებლო პროცესის იმგვარად განხორციელება, რომ მასში ჩართულ ბავშვებს საგანმანათლებლო და განმავითარებელი რესურსები, ერთი მხრივ, სხვადასხვა გზით მიეწოდებათ, მეორე მხრივ კი, ეძლევათ საშუალება, რომ სხვადასხვანაირად მოახერხონ თავიანთი ცოდნის დემონსტრირება; ამავე დროს, მუდმივად სტიმულირდება მათი ინტერესები და მოტივაცია (Wakefield, 2011).

პური (Puri & Abraham, 2004) ინკლუზიურ განათლებას განიხილავს მნიშვნელოვან პოლიტიკურ სტრატეგიად, რომელიც ადამიანის უფლებებსა და დემოკრატიის პრინციპებს ეფუძნება და უპირისპირდება დისკრიმინაციას. ინკლუზიური განათლება არის გარანტი იმისა, რომ არცერთი ინდივიდი არ იქნება უგულვებელყოფილი, თითოეული მათგანი, განურჩევლად შესაძლებლობებისა, რჩება ოჯახში მისთვის ახლობელ ადამიანებთან ერთად,

დადის ახლომდებარე საგანმანათლებლო დაწესებულებაში და, თანატოლების მსგავსად, ეუფლება განათლებას.

ქვემოთ მოცემული ქვაკუთხედი ასახავს ინკლუზიის 7 ძირითად პრინციპს, რომლის დაცვა ამცირებს ინდივიდის საგანმანათლებლო პროცესის მიღმა დარჩენას და უზრუნველყოფს თანასწორობას (Tanenbaum, 2015-2016)



2 . ინკლუზიური განათლების სფეროს მოდელები

სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების და/ან შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა განათლების გავრცელებულ მოდელებად სპეციალური, ინტეგრირებული და ინკლუზიური განათლება გვევლინება. თითოეულ მოდელს მისი წარმოშობის ისტორია და საფუძველი გააჩნია. როგორც ზემოთ იქნა აღნიშნული, ისინი გამყარებულია თეორიებითა და პრაქტიკაში მიღებული გამოცდილებით.

სპეციალური განათლება ჩვეულებრივი ზოგადი განათლების ალტერნატიულ, ფორმად მოიაზრება. აქედან გამომდინარე, ბევრ ქვეყანაში სპეციალური განათლება შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვებისათვის, ფაქტობრივად, იზოლირებული სისტემაა და არ აქვს სოციალური და საგანმანათლებლო კავშირი ზოგადსაგანმანათლებლო სისტემასთან, მით უმეტეს, ადრეული განათლების სისტემასთან. სპეციალური განათლება პრობლემას და სირთულეებს ხედავს ბავშვში და არა საგანმანათლებლო სისტემაში ან პროცესში. ის მეტ აქცენტს ბავშვის სირთულეებსა და შეზღუდვებზე აკეთებს.

სპეციალური განათლებიდან ინკლუზიური განათლებისაკენ გადასვლის პროცესში წამყვანი გახდა შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვისათვის „ნაკლებად შეზღუდული გარემოს“ უზრუნველყოფა, რაც ინტეგრირებული განათლების განვითარების საწყისი იყო.

ინტეგრირებული სწავლება განკუთვნილია იმ გამონაკლისი მოსწავლეებისთვის, რომლებიც ჩვეულებრივ კლასებში თავიანთ თანატოლებთან ერთად იღებენ განათლებას, თუმცა ისინი განათლების მიღების საწყის ეტაპზე შერჩევითი პრინციპით ესწრებიან საგნის გაკვეთილებს თანატოლებთან ერთად და ამავე დროს, სრულად მონაწილეობენ სპორტულ და კულტურულ საკლასო ღონისძიებებში. ინტეგრირებული მიდგომა ეხმარება მოსწავლეს რომ საგანმანათლებლო პროცესში მისი სრული ინკლუზია ეტაპობრივად განხორციელდეს, პარალელურად, მოსწავლის მიერ იმ უნარების გამომუშავების ხელშეწყობით, რომლებიც საგანმანათლებლო პროცესში სრულფასოვნად ჩართვაში ეხმარება. ინტეგრირებული სწავლების დროს მთავარი ყურადღება ექცევა შემდეგი შედეგების მიღწევას: მოსწავლის სოციალური უნარების განვითარება; მისთვის ტიპური კლასის სტრუქტურისა და სასწავლო პროგრამის გაცნობა; გაადვილებული და გარდამავალი ინტეგრაცია სასკოლო გარემოსთან და კლასთან; მოსწავლის ინდივიდუალური ინტერესებისა და უნარების შესაბამისი საგანმანათლებლო პროგრამისა და სტრატეგიების შეთავაზება.

აშკარაა, რომ დროსთან ერთად, უფრო და უფრო ნაკლები შეკითხვა იბადება იმასთან დაკავშირებით, უნდა სწავლობდეს თუ არა ყველა ბავშვი მის თანატოლთან ერთად, ე.წ. „ჩვეულებრივ“ სკოლაში. როგორც კვლევები, ისე პრაქტიკული გამოცდილება ამყარებს ფაქტებს იმის შესახებ, რომ მძიმე ინტელექტუალური განვითარების შეფერხების მქონე და/ან მრავლობითი დარღვევის მქონე ბავშვიც გარკვეულ ფარგლებში სწავლობს და ეცნობა სამყაროს, თუ მისი საჭიროებები და ინტერესები სათანადოდ არის აღქმული, აღიარებული და შერჩეულია ადეკვატური საგანმანათლებლო სტრატეგია.

ინკლუზიური განათლება არის მიდგომა, რომელიც უზრუნველყოფს ბავშვის ჩართვას სასწავლო პროცესში, მიუხედავად სწავლის პროცესში მისი შესაძლებლობისა და/ან სირთულეებისა. ის ყველა ბავშვს აძლევს თანაბარ შესაძლებლობას, ისწავლოს თანატოლებთან ერთად და მიიღოს ხარისხიანი განათლება. ინკლუზიური განათლება არ გულისხმობს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის საკლასო ოთახში ყოფნას და თანატოლებთან ერთად გარკვეული დროის გატარებას. ინკლუზიური განათლება მოითხოვს მთლიანად სკოლის დაუდალავ შრომას იმისთვის, რომ გააძლიეროს და განავითაროს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის

შესაძლებლობები, გააუმჯობესოს მოსწავლის აკადემიური და სოციალური უნარ-ჩვევები, მოამზადოს მოსწავლე დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის და აქტიურად შეუწყოს ხელი მის საზოგადოების სრულფასოვან წევრად ჩამოყალიბებას.

ინკლუზიური განათლების საერთაშორისო მოდელის მიხედვით, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლე ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის და კლასის სრულფასოვანი წევრია. ის სრულად უნდა მონაწილეობდეს სასკოლო და საკლასო აქტივობებში. სკოლაში მიმდინარე აკადემიურ (მაგალითად, წერა, კითხვა) და არაკადემიურ (მაგალითად, დასვენებებზე თანატოლებთან თამაში) პროცესებში. ინკლუზიური განათლება აღიარებს მრავალფეროვნებას და განსხვავებულობის აუცილებლობას მოსწავლეების სწავლების პროცესში. განსხვავებული საგანმანათლებლო შესაძლებლობების და საჭიროების მქონე მოსწავლეების განათლება, რასაკვირველია, სწავლების განსხვავებული მიდგომების, სტრატეგიებისა და მეთოდების გამოყენებას გულისხმობს. ყველა მოსწავლის მიმართ სწავლებისა და ქცევის მართვის ერთნაირი სტრატეგიების გამოყენება უარყოფს ბავშვებს შორის განსხვავებულობას და მათ ინდივიდუალობას. განსხვავებული საგანმანათლებლო შესაძლებლობის მქონე მოსწავლეებთან სწავლების ერთნაირი სტრატეგიების გამოყენება (მსგავსი ინსტრუქციები მასალის ახსნისას, იდენტური საშინაო დავალებები, თანაბარი დრო დავალების შესასრულებლად), ერთი მხრივ, არაპროფესიონალური მიდგომაა, ხოლო მეორე მხრივ, არ უზრუნველყოფს ერთნაირ სასწავლო შედეგს ყველა მოსწავლესთან. შესაბამისად, განათლების სისტემაში სკოლა წარმატებულად ითვლება, თუ მას მოსწავლეთა განსხვავებულობის მიმართ მიმდებლობა გააჩნია და შესწევს უნარი, ყველა მოსწავლე უზრუნველყოს შესაბამისი განათლებით ინდივიდუალური შესაძლებლობის გათვალისწინებით. სწორად დაგეგმილი ინკლუზიური განათლების პირობებში, ყველა მოსწავლეს მაქსიმალურად ეძლევა საკუთარი პოტენციალის რეალიზების შესაძლებლობა.

ინკლუზიური განათლების დანერგვა სკოლისგან გარკვეული ამოცანების გადაჭრასაც მოითხოვს:

- საგანმანათლებლო პროცესში ჩართული პირები ერთიანი ძალისხმევით უზრუნველყოფენ ინკლუზიური განათლების მიდგომისა და საგანმანათლებლო სივრცეში სათანადო რუტინის დანერგვას;
- სკოლაში შექმნილი ინკლუზიური გარემო აღიარებს და ითვალისწინებს მოსწავლის განსხვავებულ და მრავალფეროვან საჭიროებებს;

- სკოლა უზრუნველყოფს მოსწავლის განსხვავებული სტრატეგიით სწავლებას და საჭიროების შემთხვევაში საგანმანათლებლო პროცესში დამხმარე სპეციალისტების ჩართულობას;
- სკოლა უზრუნველყოფს ინკლუზიურ განათლებაში ჩართული სპეციალისტების (სპეციალური მასწავლებლის, საგნის მასწავლებლებისა და მასწავლებლის ასისტენტის) უწყვეტი პროფესიული განვითარების სათანადოდ ხელშეწყობას;
- სკოლა ხელს უწყობს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის მშობლებს, პედაგოგებსა და მოსწავლესთან მომუშავე სხვა სპეციალისტებს შორის მჭიდრო კომუნიკაციის დამყარებას; ამასთანავე, უზრუნველყოფს მშობელთა აქტიურ თანამონაწილეობას მათი შვილების სწავლის პროცესში;
- სკოლა უზრუნველყოფს ხელმისაწვდომი ფიზიკური გარემოს შექმნას და საჭიროების შემთხვევაში შესაბამისი ტექნოლოგიების, მაგალითად, როგორცაა, კომუნიკაციისა და მობილობის ხელშემწყობი ადაპტირებული ტექნიკური საშუალებებისა და აღჭურვილობის გამოყენებას.

ინკლუზიური განათლების მიდგომა ეფუძნება სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვის ზოგადსაგანმანათლებლო პროცესში ჩართვის პრიორიტეტულობას.

სკოლაში ინკლუზიური განათლების მიდგომების დანერგვა არის დისკრიმინაციული დამოკიდებულების წინააღმდეგ ბრძოლის და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვებისთვის/პირებისთვის კეთილგანწყობილი გარემოს შექმნის ყველაზე ეფექტიანი საშუალება. განათლების აღნიშნული მიდგომა ინკლუზიური საზოგადოების ფორმირების აუცილებელი წინაპირობაა. სწორედ ინკლუზიური განათლების კონტექსტშია შესაძლებელი, რომ სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირებმა მიაღწიონ პროგრესს განათლებაში და წარმატებით ინტეგრირდნენ საზოგადოებაში.

ინკლუზიურ განათლებაში გამოიყენება შემდეგი ტერმინები:

- ✓ ინკლუზიური განათლება (Inclusive education) – ესაა საგანმანათლებლო მიდგომა და იდეა, რომლის ფარგლებშიც განათლების სისტემა უზრუნველყოფს ხარისხიან განათლებას ყველასთვის, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში თანატოლებთან ერთად, იმის მიუხედავად, თუ როგორი ფიზიკური, შემეცნებითი, სოციალური, ემოციური თუ სხვა მახასიათებლები გააჩნიათ. ინკლუზიური განათლება ასევე

- გულისხმობს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებისა და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების ინდივიდუალური სასწავლო გეგმებით სწავლებას;
- ✓ ინკლუზიურ განათლებაში ჩართული სპეციალისტები – სპეციალური მასწავლებელი, ფსიქოლოგი, ოკუპაციური თერაპევტი, ენისა და მეტყველების სპეციალისტი, ჟესტური ენის თარჯიმანი, ჟესტური ენის სპეციალისტი, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირის ასისტენტი, მობილობისა და ორიენტაციის სპეციალისტი;
 - ✓ სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირი (სსსმ) – სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირი, რომელსაც თანატოლებთან შედარებით აქვს სიძნელე სწავლაში და რომლისთვისაც საჭიროა ეროვნული სასწავლო გეგმის მოდიფიცირება ან/და სასწავლო გარემოსთან ადაპტაცია ან/და ინდივიდუალური სასწავლო გეგმის შედგენა და განხორციელება. სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირი შეიძლება იყოს მოსწავლე/სტუდენტი, რომელსაც აქვს:
 - ა) ფიზიკური შეზღუდვა;
 - ბ) ინტელექტუალური განვითარების დარღვევა;
 - გ) სენსორული განვითარების დარღვევა (სმენის და/ან მხედველობის);
 - დ) მეტყველების განვითარების დარღვევა;
 - ე) ქცევითი და ემოციური დარღვევა;
 - ✓ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირი (შშმ) – გაერთიანებული ერების 2006 წლის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების შესახებ კონვენციის პირველი მუხლის თანახმად, არის პირი მყარი ფიზიკური, ფსიქიკური, ინტელექტუალური ან სენსორული დარღვევებით, რომელთა სხვადასხვა დაბრკოლებასთან ურთიერთქმედებამ შესაძლოა ხელი შეუშალოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ამ პირის სრულ და ეფექტიან მონაწილეობას სხვებთან თანაბარ პირობებში;
 - ✓ სპეციალური მასწავლებელი – მასწავლებელი, რომელიც სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეს ასწავლის დაწყებით საფეხურზე და ხელს უწყობს საგანმანათლებლო პროცესში მის ჩართვას დაწყებით, საბაზო ან საშუალო საფეხურზე;
 - ✓ ფსიქოლოგი – შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე პირი, რომელიც უზრუნველყოფს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა კოგნიტური, აკადემიური, სოციალური და ფუნქციონალური უნარების შეფასებას, მონაწილეობს ინდივიდუალური სასწავლო გეგმის შედგენისა და განხორციელების პროცესში, უწყევს

კონსულტირებას სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის კანონიერ წარმომადგენელს, მასწავლებლებსა და სხვა სპეციალისტებს, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა სწავლების სტრატეგიების და ქცევის მართვის შესახებ;

- ✓ ოკუპაციური თერაპევტი – შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე პირი, რომელიც უზრუნველყოფს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის სკოლის გარემოში ეფექტური ფუნქციონირებისთვის მნიშვნელოვანი უნარების შეფასებას და განვითარებას თერაპიული ჩარევის, აქტივობებისა და გარემოს მორგების, ადაპტური საშუალებების შერჩევისა და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის განათლებაში ჩართული პირების კონსულტირების გზით;
- ✓ ენისა და მეტყველების სპეციალისტი – შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე პირი, რომელიც უზრუნველყოფს ენისა და მეტყველების დარღვევის სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის ენობრივი, სამეტყველო და კომუნიკაციური უნარების შეფასებასა და განვითარების ხელშეწყობას, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის განათლებაში ჩართული პირების კონსულტირებას;
- ✓ ქესტური ენის თარჯიმანი – შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე პირი, რომელიც უზრუნველყოფს სმენის დარღვევის მქონე/ქესტური ენის მომხმარებელი სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლისთვის ქართული ენიდან ქართულ ქესტურ ენაზე და, პირიქით, ქართული ქესტური ენიდან ქართულ ენაზე თარგმანს;
- ✓ ქესტური ენის სპეციალისტი – შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე პირი, რომელიც სმენის დარღვევის მქონე/ქესტური ენის მომხმარებელ სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეს ასწავლის ქართულ ქესტურ ენას;
- ✓ მობილობისა და ორიენტაციის სპეციალისტი – შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე პირი, რომელიც უსინათლო და მცირე მხედველ სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებს ასწავლის მობილობასა და სივრცეში ორიენტაციას;
- ✓ ინკლუზიური განათლების სპეციალისტი – ინკლუზიური პროფესიული განათლების სპეციალისტი უშუალოდ ადევნებს თვალყურს და აქტიურად მართავს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის/სტუდენტის საგანმანათლებლო დაწესებულებაში ფუნქციონირებისა და საჭირო მომსახურებით უზრუნველყოფის პროცესს;

- ✓ სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირთა ასისტენტი – ეხმარება მოსწავლეს/სტუდენტს, ჩაერთოს სასწავლო პროცესში მიმდინარე სხვადასხვა აქტივობაში. ის ასევე ეხმარება ინკლუზიური განათლების სპეციალისტებსა და მასწავლებლებს ინდივიდუალური გეგმის განხორციელებაში.
- ✓ ინკლუზიური განათლების მულტიდისციპლინური გუნდი – წარმოადგენს სპეციალისტთა გუნდს, რომლის შემადგენლობაში შედიან: 3 ფსიქოლოგი, 2 ოკუპაციური თერაპევტი, 2 სპეციალური პედაგოგი.
- ✓ ინდივიდუალური სასწავლო გეგმა – არის ინსტრუმენტი, რომლის მეშვეობითაც, საჭიროების შემთხვევაში, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეს/სტუდენტის სწავლის პროცესი მასზე მორგებულად იმართება კონკრეტული გაკვეთილის, მოდულისა თუ სასწავლო კურსის ფარგლებში. ინდივიდუალური სასწავლო გეგმის შექმნის აქტუალობა ჩნდება მაშინ, როდესაც მასწავლებელი შეფასების შედეგებზე დაყრდნობით ვარაუდობს, რომ მოსწავლეს/სტუდენტს საგნის/მოდულის მოთხოვნების დასაძლევად მისთვის ინდივიდუალურად განსაზღვრული დამატებითი მხარდაჭერა სჭირდება.
- ✓ რესურს-ოთახი – სკოლაში არსებული სივრცე, რომელიც ხელმისაწვდომია მასწავლებლების, ინკლუზიურ განათლებაში ჩართული სპეციალისტებისათვის და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებისათვის და აღჭურვილია სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეების სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებებიდან გამომდინარე აუცილებელი მატერიალურ-ტექნიკური რესურსით, რომელსაც განსაზღვრავს სკოლა და/ან სამინისტროს ინკლუზიური განათლების მულტიდისციპლინური გუნდი
- ✓ ეროვნული სასწავლო გეგმა – „ეროვნული სასწავლო გეგმის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2011 წლის 11 მარტის N36/ნ ბრძანებით და „ეროვნული სასწავლო გეგმის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2016 წლის 18 მაისის №40/ნ ბრძანებით დამტკიცებული ეროვნული სასწავლო გეგმა.

3. ინკლუზიური განათლება საქართველოში

საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად, ყველას აქვს განათლების მიღებისა და მისი

ფორმის არჩევის უფლება. საქართველოში სკოლამდელი, ზოგადი და პროფესიული განათლება სახელმწიფო და მუნიციპალურ სასწავლო დაწესებულებაში არის უფასო.

„ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონმა 2005 წელს პირველად ცნო ტერმინი „ინკლუზიური სწავლება“. ამავე კანონში 2010 წლის 15 დეკემბერს შესულ ცვლილებაში ტერმინი „ინკლუზიური სწავლება“ განიმარტა როგორც „ინკლუზიური განათლება“. კანონის თანახმად, სახელმწიფომ პოლიტიკის ერთ-ერთ ძირითად მიზნად დაისახა ინკლუზიური განათლების განვითარება. ამასთან, კანონმა განმარტა ინკლუზიური განათლების, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის, მულტიდისციპლინური გუნდის, სპეციალური მასწავლებლის მნიშვნელობა. ზოგადი განათლების საფეხურზე, ინკლუზიური განათლების საკითხების მარეგულირებელი დოკუმენტია ეროვნული სასწავლო გეგმა, სადაც 2005 წელს გაჩნდა პირველი ჩანაწერი ინკლუზიური განათლების შესახებ. ეროვნული სასწავლო გეგმის მეხუთე თავი მთლიანად ინკლუზიურ განათლებასა და სკოლის პასუხისმგებლობის საკითხს ეთმობა.

ზოგადი განათლების საფეხურზე ნორვეგიის მთავრობის მხარდაჭერით, 2005 წელს დაიწყო ინკლუზიური განათლების დანერგვა და განვითარება ქალაქ თბილისის ათ და ცხრა რეგიონის ათ საჯარო სკოლაში. 2012 წლიდან პილოტირების დასრულების შემდეგ ყველა საჯარო სკოლისათვის სავალდებულო გახდა ინკლუზიური განათლების დანერგვა და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებისთვის განათლების პროცესის ეფექტიანი განხორციელების ხელშეწყობა.

ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში ინკლუზიური განათლების განხორციელების ხელშეწყობას და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის სტატუსის მინიჭებისა და მოხსნის მიზნით პირის/მოსწავლის შეფასებას, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ინკლუზიური განათლების მულტიდისციპლინური გუნდი ახორციელებს. მულტიდისციპლინური გუნდი სხვადასხვა პროფესიის (ფსიქოლოგი, ოკუპაციური თერაპევტი, ფსიქიატრი, სპეციალური მასწავლებელი და სხვ.) სპეციალისტისგან შედგება და მუშაობს საქართველოს ყველა რეგიონში.

კონკრეტულად, მულტიდისციპლინური გუნდის ფუნქციას წარმოადგენს

- თბილისსა და რეგიონის მამტაბით არსებული ყველა სკოლისთვის, სახელმწიფო პროფესიული დაწესებულებისთვის ასევე სკოლა-პანსიონისთვის, საჭიროების შემთხვევაში, კვალიფიციური დახმარების გაწევა ინკლუზიური განათლების განვითარების პროცესში;

- თბილისსა და რეგიონის საჯარო, ასევე, კერძო სკოლების მულტიდისციპლინური გუნდის მომსახურებით უზრუნველყოფა;
- სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებისათვის ეფექტიანი სასწავლო სტრატეგიის შემუშავება და საგაკვეთილო პროცესში სწავლა-სწავლების ხარისხის გაუჯობესების ხელშეწყობა;
- პროფესიულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სპეციალური საჭიროების მქონე პირთა ჩარიცხვის პროცედურების უზრუნველყოფა;
- სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირთა ხარისხიანი პროფესიული განათლების ხელშეწყობა, პროფესიული ინკლუზიური განათლების პროცესის მიმდინარეობის მონიტორინგი, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირთა სკოლის საფეხურიდან პროფესიული განათლების საფეხურზე და პროფესიული განათლების საფეხურიდან სამუშაო ადგილზე ტრანზიციის პროცესის კოორდინირება;
- კვალიფიციური დახმარების გაწევა სკოლა-პანსიონებისთვის ინკლუზიური განათლების განხორციელების პროცესში;

იმისთვის, რომ განხორციელდეს საგანმანათლებლო საჭიროების დადგენა, პირის ან მოსწავლის შეფასების მოთხოვნით კანონიერი წარმომადგენელი ავსებს მინისტრის ბრძანებით² დამტკიცებულ „მიმართვის ფორმას“ და წარადგენს ინკლუზიური განათლების სამმართველოში, რის შემდეგაც მულტიდისციპლინური გუნდის მიერ ფასდება პირი/ან მოსწავლე და იწერება დასკვნა.

საქართველოს სკოლებში ინკლუზიური განათლების წარმატებული განხორციელების მიზნით, სკოლა ვალდებულია:

- უზრუნველყოს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლისთვის შესაბამისი საგანმანათლებლო გარემოს შექმნა და ინდივიდუალური სასწავლო გეგმის და/ან ალტერნატიული სასწავლო გეგმის შედგენა-განხორციელება;
- ხელი შეუწყოს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის მასწავლებლების კვალიფიკაციის ამაღლებას ინკლუზიური განათლებისა და მოსწავლის შესაბამისი საჭიროებიდან გამომდინარე სხვა სპეციფიკურ საკითხებში;
- დანერგოს ინკლუზიური განათლების კულტურა და იზრუნოს მის განვითარებაზე;

² „ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში მოსწავლის ჩარიცხვისა და მოსწავლის სტატუსის შეჩერების წესის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2012 წლის 6 იანვრის №05/ნ ბრძანების შესაბამისად.

- შეასრულოს მულტიდისციპლინური გუნდის რეკომენდაციები სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის სწავლის/სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით.

სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლისთვის ინდივიდუალურად განსაზღვრული მიზნების მისაღწევად, მასწავლებელს სასწავლო პროცესში ან/და ეროვნულ სასწავლო გეგმაში შეაქვს ცვლილებები მოსწავლის საჭიროებების შესაბამისად. ამასთან, ინკლუზიური განათლების მხარდასაჭერად საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 29 იანვრის №9 დადგენილების საფუძველზე ის სკოლები, სადაც განათლებას სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეები იღებენ, უზრუნველყოფილი არიან დამატებითი დაფინანსებით. აღსანიშნავია, რომ ზოგადი განათლების საფეხურზე 2013 წლიდან დაიწყო სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეების სტატისტიკური მონაცემების აღრიცხვა, რომლის მიხედვითაც 2013 წლიდან დღემდე, სკოლებში სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა რაოდენობის მნიშვნელოვანი ზრდის დინამიკა დასტურდება.

სკოლების ფიზიკური გარემოს ადაპტირების კუთხით აღსანიშნავია, რომ ახალი შენობების მშენებლობის და არსებული შენობების რეაბილიტაციის პროექტები 2014 წლიდან მიმდინარეობს მთავრობის 2014 წლის 6 იანვრის №41 დადგენილებით დამტკიცებული „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისთვის სივრცის მოწყობისა და არქიტექტურული დაგეგმარებითი ელემენტების ტექნიკური რეგლამენტის“ საფუძველზე. 2016 წლის მონაცემების მიხედვით³ 764 საჯარო სკოლას აქვს პანდუსი, 97 ადაპტირებული საპირფარეშო და რვა საჯარო სკოლაში მუშაობს ლიფტი.

საჯარო სკოლების გარდა, 2012 წლამდე განათლების სისტემაში ფუნქციონირებდა 14 სპეციალიზებული სკოლა სხვადასხვა დარღვევის მქონე მოსწავლეებისთვის. 2012 წელს დაიხურა ექვსი სკოლა, ხოლო დარჩენილი რვა სპეციალიზებული სკოლა დაფუძნდა საჯარო სკოლებად,⁴ რომლებიც პროგრამული დაფინანსებით ემსახურებიან სააღმზრდელო საქმეს. მათგან ოთხი სკოლა ემსახურება ინტელექტუალური დარღვევის მქონე, ერთი მხედველობის, ორი სმენის და ერთი ქცევითი და ემოციური აშლილობის მქონე მოსწავლეებს.

³ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა ქალები. უფლებები და თავისუფლებები „სქესჩამორთმეული ქალების უთქმელი ამბები“, ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო, თბილისი, 2016, <https://www.researchgate.net/profile/Esmat-Gumberidze/research>

⁴ საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის მინისტრის ბრძანება №67/ნ, 2020 წლის 30 ივნისი, თბილისი

არასპეციალიზირებული სკოლების მონაცემებისაგან განსხვავებით, აღნიშნულ სპეციალიზირებულ სკოლებში წლიდან წლამდე მოსწავლეთა რაოდენობის შემცირება შეინიშნება.

სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა განსხვავებული საჭიროებიდან გამომდინარე, 2013 წლის 26 იანვრის №57 ბრძანებით დამტკიცებული „საჯარო სკოლებში ინტეგრირებული კლასების დაფინანსების“ პროგრამის ფარგლებში საჯარო სკოლებში შეიქმნა დამატებითი სერვისები აუტისტური სპექტრის აშლილობის, სმენადაქვეითებული და მრავლობითი დარღვევის მქონე მოსწავლეებისთვის ინტეგრირებული კლასების სახით. 2019 წლის მონაცემებით, ცხრა ინტეგრირებული კლასი ფუნქციონირებს სხვადასხვა საჯარო სკოლაში: ერთი სმენადაქვეითებული, ერთი მრავლობითი დარღვევის მქონე, ექვსი აუტისტური სპექტრის აშლილობის მქონე მოსწავლეებისთვის და ერთი ლეიკემიით დაავადებული ბავშვებისთვის (ბავშვთა ცენტრალურ კლინიკაში). ხაზგასასმელია, რომ ინტელექტუალური, მრავლობითი და სენსორული დარღვევის მქონე (სმენა და მხედველობა) მოსწავლეებისათვის პილოტირებას გადის ალტერნატიულ-ფუნქციური კურიკულუმი.

ინკლუზიური განათლების პროცესში ჩართული ყველა მასწავლებლისთვის დადგენილია პროფესიული სტანდარტი,⁵ რომლის მიხედვითაც, რეგულირდება მასწავლებლის პროფესიული ვალდებულებები, ცოდნა, უნარ-ჩვევები და ღირებულებები. სტანდარტი არის მასწავლებლის მომზადების, პროფესიული რეგულირებისა და კარიერული ზრდის განმსაზღვრელი დოკუმენტი. მასწავლებლის საგნობრივი კომპეტენცია კი რეგულირდება ეროვნული სასწავლო გეგმის შესაბამისად. სტანდარტის მიზანია ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლისა და სწავლების ხარისხის გაუმჯობესება.

მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი სენსორული დარღვევის მქონე და უსინათლო მოსწავლის შემთხვევაში მასწავლებელს სთავაზობს ბრაილის სისტემის და სწავლების მეთოდოლოგიის შესწავლას. ასევე, შემუშავებულია მობილობა-ორიენტაციის სატრენინგო მოდული და უსინათლო მოსწავლეების სწავლების მეთოდოლოგია, ისევე, როგორც ჟესტური ენის შემსწავლელი კურსი მასწავლებლებისთვის და მშობლებისთვის. უნდა აღინიშნოს, რომ 2013 წლიდან ილიას სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაინერგა სპეციალური მასწავლებლის სამაგისტრო პროგრამა. სასწავლო პროგრამები ხელმისაწვდომია ასევეთბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტში,

⁵ განათლების და მეცნიერების მინისტრის 2008 წლის 21 ნოემბრის №1014 ბრძანება

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის უნივერსიტეტში.

საქართველოში 2007 წლამდე აკრძალული იყო ჟესტური ენის გამოყენება და სასწავლო პროცესში აქცენტი კეთდებოდა მხოლოდ მოსწავლის მეტყველების განვითარებაზე. 2014 წელს ნორვეგიის და ამერიკის მთავრობების მხარდაჭერით დაიწყო ჟესტური ენის განვითარების მეთოდოლოგიის საკითხის დეტალური დამუშავება. ქართული ჟესტური ენის განვითარების მიზნით, ნორვეგიის მთავრობამ ქართულ მხარეს გადმოსცა ვებგვერდზე www.geosignwiki.com წვდომის უფლება. ქართული ჟესტური ენის განვითარების მიზნით, განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს, საქართველოს ყრუთა კავშირს და ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტს შორის თანამშრომლობის შედეგად შეიქმნა ქართული დაქტილი. ამასთან, 2013 წლიდან უსინათლო მოსწავლეებისთვის დაიწყო ბრაილის შრიფტით სასკოლო სახელმძღვანელოების დაბეჭდვა. 2015-2016 სასწავლო წელს ყველა უსინათლო მოსწავლე, ზოგადი განათლების საფეხურზე უზრუნველყოფილი იყო როგორც ბრაილის შრიფტით დაბეჭდილი სახელმძღვანელოებით, ისე შესაბამისი საგანმანათლებლო რესურსებით. 2015-2016 სასწავლო წელს, პირველად მშობლების ინიციატივით, სამ უსინათლო მოსწავლეს მიეცა შესაძლებლობა, სპეციალური სკოლა-პანსიონის ნაცვლად, სწავლა გაეგრძელებინა საჯარო სკოლაში.

ბოლო პერიოდში ნაწილობრივ ხელმისაწვდომი გახდა უსინათლოებისათვის ბრაილის შრიფტით დაბეჭდილი სახელმძღვანელოები და კომპიუტერული ტექნიკა ხმოვანი სიგნალით.

2015 წელს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ინიციატივით და ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით შეიქმნა ინკლუზიური განათლების მონიტორინგის ინსტრუმენტი. აღნიშნულ ინსტრუმენტს საფუძვლად დაედო სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების განვითარების ევროპული სააგენტოს (EADSNE) მიერ ერთიანი ევროპული საგანმანათლებლო სისტემისათვის შემუშავებული მონიტორინგის ინსტრუმენტების მოდელი სკოლამდელ, ზოგადი განათლების, პროფესიული და უმაღლესი განათლების საფეხურზე. დღეისათვის, ინკლუზიური განათლების დანერგვის, განვითარებისა და მონიტორინგის წესებს, აგრეთვე სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა იდენტიფიკაციის მექანიზმებს არეგულირებს საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2018 წლის 21 თებერვლის ბრძანება №16/ნ.

ზოგადი განათლება – ეროვნული სასწავლო გეგმის (ესგ) პარალელურად, რომელიც

სავალდებულო საგანმანათლებლო დოკუმენტია საქართველოს ყველა სკოლისთვის, განათლების და მეცნიერების სამინისტრომ 2019 წლის 8 აგვისტოს დაამტკიცა ალტერნატიულ სასწავლო გეგმა მძიმე გონებრივი განვითარების და მრავლობითი დარღვევების მქონე მოსწავლეებისთვის. ალტერნატიული სასწავლო გეგმის ფუნდამენტური პრინციპია შედეგზე ორიენტირება მრავალფეროვანი, მოსწავლეზე ფოკუსირებული სწავლების ფორმებისა და სტრატეგიების გამოყენებით. განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო ალტერნატიული სასწავლო გეგმის შემუშავებითა და დანერგვით, ზოგადი და სპეციალიზებული განათლების სფეროში მოღვაწე ყველა სუბიექტს ავალდებულებს, უზრუნველყოს მძიმე გონებრივი განვითარების და მრავლობითი დარღვევების მქონე მოსწავლეთა სწავლების მაღალი სტანდარტი, რომლის ფუნდამენტური პრინციპი (ეროვნული სასწავლო გეგმის მსგავსად) სასწავლო შედეგებზე ორიენტირებაა.

აღსანიშნავია, რომ დღეისათვის ინტელექტუალური შეფერხების და მრავლობითი დარღვევების მქონე მოსწავლეებისათვის არ არსებობს სათანადო რესურსები და ადაპტირებული სახელმძღვანელოები; ამ კატეგორიის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე მოსწავლეთა საჭიროებების გათვალისწინებით არ არის დანერგილი ახალი მეთოდოლოგიები. მაგალითად, საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცე არ იცნობს იოლი კითხვის “EASY READ”-ის ტექნიკას, რომელიც ყველაზე პოპულარული და აღიარებული მეთოდია მსოფლიოში და რომლის დახმარებითაც ამ კატეგორიის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირის დამოუკიდებელ ფუნქციონირებას მნიშვნელოვნად ზრდის: ის კითხულობს/იღებს ინფორმაციას საკუთარი უფლებების შესახებ, ერთვება არჩევნებში, დამოუკიდებლად იღებს ექიმის დანიშნულებას საჭიროების შემთხვევაში და სხვ.

რაც შეეხება პროფესიულ განათლებაში ინკლუზიური განათლების მიდგომას, აღსანიშნავია, რომ 2013 წელს პროფესიული განათლების სისტემაში ინკლუზიური განათლების მხარდაჭერისა და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირთათვის პროფესიული განათლების თანაბარი შესაძლებლობის განვითარების მიზნით, განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ ნორვეგიის მთავრობის მხარდაჭერით დაიწყო პროექტი „ინკლუზიური განათლების განვითარება საქართველოს პროფესიული განათლებისა და გადამზადების სისტემაში“. პროექტმა ინკლუზიური განათლების პროცესში სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირების წარმატებით ჩართვის პრაქტიკა შექმნა და აღნიშნული მიმართულებით განვითარებას მისცა ბიძგი.

დღეისათვის „პროფესიული განათლების შესახებ საქართველოს კანონი“ არეგულირებს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების, როგორც განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ჯგუფის, პროფესიულ განათლებასთან ხელმისაწვდომობის საკითხს. ზოგიერთ პროფესიულ პროგრამაზე სწავლის დაწყება სრული ზოგადი განათლების მქონე პირებს შეუძლიათ. ნაწილ პროგრამებზე კი წვდომა მხოლოდ 9 (ცხრა) კლასის დასრულების შემდეგ, საბაზო განათლების დამადასტურებელი ატესტატის არსებობის შემთხვევაშია შესაძლებელი. გარდა ამისა, პროფესიული განათლების რეფორმის 2013-2020 წლების სტრატეგია ერთ-ერთ სამიზნე ჯგუფს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები წარმოადგენენ. სახელმწიფო პროფესიული განათლების საფეხურზე, აბიტურიენტს კონკურსის გავლის შემთხვევაში სთავაზობს უფასო განათლების მიღების შესაძლებლობას. სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე აბიტურიენტების შემთხვევაში, მულტიდისციპლინური გუნდი ადგენს სპეციალურ საგანმანათლებლო საჭიროებს, რის შედეგადაც სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე აბიტურიენტს შეუძლია მოსინჯოს სამი სხვადასხვა პროფესია და, ინტერესისა და შესაძლებლობის გათვალისწინებით, ჩაირიცხოს მის მიერ არჩეულ ერთ პროფესიაზე. სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე სტუდენტთა სასწავლო პროცესში ინდივიდუალური მიდგომების დანერგვის მიზნით, პროფესიული განათლების მეთოდოლოგიურ სახელმძღვანელოებში, კერძოდ პროფესიულ მოდულებში, გაჩნდა ჩანაწერი, რომლის საფუძველზეც პროფესიული განათლების მასწავლებელი უფლებამოსილია სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე სტუდენტისთვის საჭიროების შემთხვევაში მოახდინოს სასწავლო პროცესის ადაპტაცია. განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2016 წლის 20 იანვრის N31 ბრძანებით დამტკიცებული პროგრამის „ინკლუზიური განათლების განვითარება საქართველოს პროფესიული განათლებისა და გადამზადების სისტემაში“ ფარგლებში ინდივიდუალური საჭიროებებიდან გამომდინარე ყველა სტუდენტი უნდა იყოს უზრუნველყოფილი შესაბამისი სპეციალისტების მხარდაჭერით, მათ შორის, სმენის დარღვევის მქონე სტუდენტები ჟესტური ენის თარჯიმნის მომსახურებით, მხედველობის დარღვევის მქონე სტუდენტები მობილობისა და ორიენტაციის ტრენერების მომსახურებით, ინტელექტუალური და/ან მძიმე ფიზიკური შეზღუდვის მქონე სტუდენტები სპეციალური ასისტენტების (ლაბორანტების) და სატრანსპორტო საშუალების ასისტენტების მომსახურებით. ინკლუზიურ პროფესიულ განათლებაში ჩართულ სპეციალისტთა გაძლიერებისთვის შექმნილია გზამკვლევი, სადაც

ასახულია სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე სტუდენტთა სასწავლო პროცესის ორგანიზებასთან დაკავშირებით ერთიანი ხედვა და რეკომენდაციები. 21 სახელმწიფო პროფესიული სასწავლებლიდან 2015 წელს დაიწყო 5 სახელმწიფო პროფესიული სასწავლებლის ფიზიკური გარემოს ადაპტაცია უნივერსალური დიზაინის პრინციპის დაცვით.

„უმაღლესი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის თანახმად, უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულება ზრუნავს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების და/ან შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე სტუდენტებისთვის სწავლისათვის შესაბამისი პირობების შექმნაზე. უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების ავტორიზაციის სტანდარტის მე-10 მუხლის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, „უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებას უნდა ჰქონდეს ადაპტირებული გარემო სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე სტუდენტებისათვის“.

საგანმანათლებლო სისტემების ჩამონათვალიდან ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩეს სკოლამდელი განათლება, რომელიც შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვთა განათლების სისტემაში არსებულ მნიშვნელოვან რგოლს წარმოადგენს. ბავშვის განვითარებაში მონაწილე სპეციალისტების მიერ დიდი ხანია აღიარებულია, რომ რაც უფრო ადრე მოხდება ჩარევა (ინტერვენცია), მით უკეთესი იქნება შედეგები. აღნიშნული სისტემას საქართველოში მართავს ადგილობრივი ხელისუფლება. ამ დროისათვის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვების დასახმარებლად საჭიროა უკეთ განვითარებული სისტემა. ზოგიერთ მუნიციპალიტეტში საკრებულოს დამტკიცებული აქვს სკოლამდელი განათლების სტრატეგია, თუმცა ჯერ კიდევ არ დაზუსტებულა ბავშვების საჭიროებები და არ განხორციელებულა შესაბამისი ცვლილებები გარემოში. სკოლამდელ დაწესებულებებში არსებული მდგომარეობა დღეს ძალიან ჰგავს სკოლებში წინა ათწლეულში არსებულ მდგომარეობას, სანამ მას ინკლუზიური განათლება შეეხებოდა.

4. ინკლუზიური განათლების მიმოხილვა საერთაშორისო პრაქტიკაში

საერთაშორისო გამოცდილება აჩვენებს, რომ ინკლუზიური განათლების მიდგომების წარმატებით დანერგვა თითქმის ყველა ქვეყანაში კომპლექსური და მიზანმიმართული სტრატეგიების განხორციელებას და ხანგრძლივი დროის განმავლობაში უწყვეტ ძალისხმევას საჭიროებს. ფართო გაგებით, ინტეგრაცია (ლათინურიდან *integratio* – გაერთიანება) არის

განვითარების პროცესი, რომლის შედეგადაც სისტემის შიგნით ერთიანობის მიღწევა წარმოადგენს ცალკეულ სპეციალიზებულ ელემენტებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების გამყარებით. განვითარების პროცესი კი წინსვლისკენ მუდმივი სწრაფვაა, რომელიც გამოვლენილ წინააღმდეგობსა და მზარდ მოთხოვნილებებს შორის რეალურ შესაძლებლობებს ემყარება. გავიხსენოთ ქვეყნები, რომელთაც წარმატებით მართეს ინკლუზიური განვითარების პროცესი:

4.1. იტალია

იტალიაში 1977 წელს მიიღეს კანონი, რომლის თანახმად, 6-იდან და 14 წლამდე შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე დაწყებითი და საშუალო სკოლის ყველა მოსწავლე გადაყვანილ იქნა ე.წ. „ჩვეულებრივ“ (რეგულარულ) სკოლაში, ხოლო პედაგოგები ვალდებული იყვნენ ყოველთვის გაეცლოთ მოსამზადებელი კურსები და შეეცვალათ საგანმანათლებლო პროგრამები. ამ პროცესში მათ რთულად აღსაზრდელთა სკოლების,⁶ ადგილობრივი ხელისუფლებისა და ჯანდაცვის შესაბამისი დეპარტამენტების მეთოდისტები ეხმარებოდნენ. ამავე დროს ყველა დონის ხელისუფლებას დაევალა შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვების რეგულარულ კლასებში ინტეგრაციის პროცესის წახალისება.

დღეს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეების აბსოლუტური უმრავლესობა სწავლობს საჯარო სკოლებში. მათი რაოდენობა რეგულირდება შემდეგნაირად: ერთ კლასში, რომელშიც ერთდროულად 20-ამდე ბავშვი სწავლობს, დასაშვებია ორი შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვის ჩართვა. სასწავლო პროცესში ჩართული არიან დამხმარე მასწავლებლები. ისინი ქმნიან ინდივიდუალურ საგანმანათლებლო გეგმას და პორტფოლიოს თითოეული სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვისთვის, რომელშიც აღწერილია მოსწავლის ძლიერი და სუსტი მხარეები. დამხმარე მასწავლებლისგან დახმარების მისაღებად მოსწავლემ, მშობლის თანხმობით, ყოველწლიურად უნდა გაიაროს რეგისტრაციის პროცედურა. ხოლო ასეთი მხარდაჭერის გაგრძელების ან გაუქმების საკითხს სკოლა იღებს ყოველი წლის ბოლოს.

⁶ ასეთი სკოლები სასჯელადსრულების სისტემის მხარდამჭერ მომსახურებას წარმოადგენდა და მათში დევიანტური ქცევის მქონე მოსწავლეებს ამისამართებდნენ. დევიანტური ქცევა გამოიხატება ისეთ რთულ ან/და ანტისაზოგადოებრივ ქცევაში, რომელიც საფრთხეს უქმნის არასრულწლოვანის განვითარებას, მის ან სხვა ადამიანების უსაფრთხოებას, კეთილდღეობას ან მართლწესრიგს. საქართველოში დღეს ერთადერთი ასეთი სკოლა ფუნქციონირებს, სამტრედიის №15 საჯარო სკოლა და მასში მოსწავლის რეფერირების საკითხსარეგულირებს კანონი ზოგადი განათლების შესახებ.

4.2. ისრაელი

ისრაელში სპეციალური განათლების შესახებ კანონი მიღებულ იქნა 1988 წელს. მასში განმარტებულია ტერმინი: „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვი. ესაა 3-იდან 21 წლამდე ასაკის ადამიანი, რომლის „ადაპტაციური ქცევის უნარი შეზღუდულია ფიზიკური, გონებრივი, ფსიქოლოგიური ან ქცევითი განვითარების დარღვევებით და რომელსაც სპეციალური განათლება სჭირდება.

ახლა შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვები რეგულარულ სკოლებში სწავლობენ. ბავშვი მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში იგზავნება სპეციალიზირებულ სკოლაში. როცა შეზღუდული შესაძლებლობის ბავშვები სპეციალიზირებული სკოლებიდან რეგულარულ სკოლაში გადაჰყავთ, სამიზნე სკოლაში ემატება რესურსცენტრის მომსახურება. სპეციალიზირებული სკოლიდან რეგულარულში ტრანზიციის მიზანს არ წარმოადგენს ბავშვის ცოდნისა და უნარების გათანაბრება მის მომავალ თანაკლასელებთან. მთავარი სამიზნე წარსულში ბავშვის მიერ მიღწეული წარმატებების შეფასება და მის ინდივიდუალურ შესაძლებლობაზე დაყრდნობით რეალისტური მიზნების განსაზღვრაა.

პედაგოგები, ფსიქიატრები, ფსიქოლოგები და მეტყველების განვითარების სპეციალისტები რეგულარულად აკვირდებიან ბავშვების განვითარებასა და ჯანმრთელობის მდგომარეობას. ცერებრალური დამბლისა და დაუნის სინდრომის მქონე ბავშვებთან სპეციალისტები მუშაობას დაბადებიდან რამდენიმე თვის შემდეგ იწყებენ, ხოლო აუტიზმის მქონე ბავშვებთან – 1-იდან 2 წლამდე.

საბავშვო ბაღში/სკოლაში წასვლამდე ერთი წლით ადრე ყველა ბავშვი გადის ფსიქოლოგიურ დიაგნოსტიკას. პროგრამის „პრევენციიდან ინკლუზიამდე“ (From prevention to inclusion) მიზანია უზრუნველყოს ბავშვის სათანადოდ დახმარება ადრეული ასაკიდან, რათა მან შეუფერხებლად შეძლოს 6 წლის ასაკიდან სკოლაში სწავლის დაწყება.

სკოლაში შესვლის შემდეგ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვები სწავლობენ ე.წ. გარდამავალ (ტრანზიტულ) კლასებში და სწავლის შედეგების შესაბამისად გადადიან პირველიდან მეორე კლასში, ან სწავლას აგრძელებენ კვლავ გარდამავალ კლასში კიდევ ერთი წელი, ან გადადიან სპეციალიზირებულ სკოლაში. გარდამავალ კლასში ერთდროულად არაუმეტეს 12 მოსწავლე სწავლობს. თითოეული თავისივე შესაძლებლობების გათვალისწინებით გადის სასწავლო პროგრამას ფსიქოლოგის, დევექტოლოგისა და მეტყველების განვითარების სპეციალისტის დახმარებით.

თუ ბავშვი სწავლის პროცესში სირთულეებს განიცდის, მასთან ჯერ სკოლის ფსიქოლოგი იწყებს მუშაობას, მაგრამ თუ პრობლემები გახანგრძლივდა, იქმნება სპეციალური კომისია, რომელიც გადაწყვეტს, სჭირდება თუ არა მოსწავლეს სპეციალური საგანმანათლებლო მომსახურების მიწოდება. კომისიის შემადგენლობაში შედიან ადგილობრივი საგანმანათლებლო ორგანოს წარმომადგენელი, განათლების სამინისტროს ორი წარმომადგენელი, განათლების ფსიქოლოგი, პედიატრი, სოციალური მუშაკი და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვთა მშობელთა საზოგადოებრივი ორგანიზაციის წარმომადგენელი. კანონი არ ითვალისწინებს ბავშვის მშობლებისა და მასწავლებელთა სავალდებულო მონაწილეობას ბავშვის მომავალი განათლების გაგრძელებასთან დაკავშირებული საკითხის გადაწყვეტის პროცესში, თუმცა სავალდებულოა, რომ გადაწყვეტილების მიღებისას უპირატესობა ბავშვის რეგულარულ სკოლაში დარჩენას მიენიჭოს.

არსებობს ცნობიერების ამაღლების პროგრამები, სადაც შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვის მშობლები ბავშვის თანაკლასელებსა და მათ მშობლებს უყვებიან მათივე თანაკლასელის ჯანმრთელობისა და ქცევის თავისებურებების შესახებ. ასევე ფართოდ არის გავრცელებული „უკუინკლუზია“, როდესაც კლასის ყველა ბავშვი ესწრება სპეციალურ გაკვეთილებს, რაც, თავის მხრივ, ხელს უწყობს ბულინგის თავიდან აცილებას.

არსებული მიღწევების მიუხედავად, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვების მშობლებს მიაჩნიათ, რომ ჯერ საკმარისი არ არის გაკვეთილი ინკლუზიურ განათლებაში სრულყოფილი სერვისის მისაღებად. სპეციალური საჭიროების მქონე ბავშვებისთვის სკოლებში არ არის საკმარისი ადგილები. ზოგჯერ გვიანდება ბავშვების სკოლაში ჩარიცხვა და ამიტომ სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვები მოგვიანებით უერთდებიან სასწავლო პროცესს. ასევე არსებობს ხარვეზები არსებული ინკლუზიური პროგრამების დაფინანსების კუთხით.

4.3. სკანდინავია

შვედეთში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვების უფლება აქვთ ისწავლონ რეგულარულ სკოლაში. მასწავლებელთა მომზადების პროგრამებში გათვალისწინებულია სავალდებულო სპეციალური კურსები. მომავალი პედაგოგებისთვის ინკლუზიური აზროვნების საფუძვლები ყალიბდება ყველა საგნის გაკვეთილზე, არა მხოლოდ იქ, სადაც საუბარია სპეციალური საჭიროების მქონე ბავშვებზე.

მიუხედავად იმისა, რომ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვები ირიცხებიან რეგულარულ კლასში, კვირაში რამდენიმე საათის განმავლობაში ისინი სწავლობენ საკუთარი პროგრამის მიხედვით სპეციალური მასწავლებლის დახმარებით, რომლის მთავარი ამოცანაა ბავშვის მომზადება რეგულარულ კლასში შეუფერხებელი სწავლისთვის. კლასებში სადაც ირიცხებიან შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვები, ერთდროულად ორი მასწავლებელი მუშაობს.

დანიამი ბავშვებს უფლება აქვთ, იარონ რეგულარულ სკოლებში თავიანთ საცხოვრებელ ადგილთან ახლოს. სკოლა კი ვალდებულია შექმნას შესაფერისი პირობები სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვის სწავლისთვის. დღის განმავლობაში კლასისგან, დანარჩენი მოსწავლეებისაგან დამოუკიდებლად დამატებითი გაკვეთილები ტარდება შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვებთან. დამატებით გაკვეთილებს ზოგჯერ ერთი და იმავე პარალელური კლასის სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეები ესწრებიან. სკოლებში იქმნება პედაგოგიური საბჭო, რომელიც განიხილავს თითოეული სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვის კონკრეტულ პრობლემებს ინდივიდუალურად.

ნორვეგიაში მომავალი პედაგოგები ინკლუზიური განათლების შესახებ გადიან სპეციალურ პედაგოგიკურ კურსს უნივერსიტეტში.

ყველა მოსწავლეს, დიაგნოზის მიუხედავად, ეძლევა საშუალება, ისწავლოს უახლოეს საჯარო სკოლაში.

ნორვეგიის განათლების შესახებ კანონში ხაზგასმულია, რომ სპეციალურ განათლებას მხოლოდ უკანასკნელ შემთხვევაში უნდა მიმართონ სპეციალისტებმა და ის არ წარმოადგენს უპირატეს სტრატეგიას განათლების მიდგომებში.

მიუხედავად სპეციალური განათლების მიდგომის თითქმის სრული უარყოფისა, ნორვეგიაში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე მოსწავლეთა დაახლოებით 0,5% სწავლობს სპეციალიზირებულ სკოლებში, ძირითადად ისინი, რომელთაც სერიოზული კოგნიტური ან საკომუნიკაციო უნარების განვითარების შეფერხება აღენიშნებათ. არსებობს სახელმწიფო დაწესებულებები (ცენტრები), რომლებიც სპეციალურ მომსახურებას უწევენ გარკვეული კატეგორიის ჯგუფებს, კერძოდ, როგორებიცაა: აუტისტური სპექტრის მქონე ბავშვთა

ადრეული დახმარება და სმენის და მხედველობის დარღვევების მქონე ბავშვთა დახმარება.
აღნიშნულ ცენტრებში შესაძლებელია სპეციალური პედაგოგის მომსახურების მიღებაც.

4.4. დიდი ბრიტანეთი

დიდმა ბრიტანეთმა 2014 წლიდან დაწერა ინდივიდუალური გეგმების⁷ მომზადების პრაქტიკა განათლების, ჯანმრთელობისა და ზრუნვის მიმართულებით. ეს დოკუმენტი გაიცემა ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენელი ორგანოების მიერ მშობლების, მასწავლებლების ან თავად მოსწავლის მიმართვის საფუძველზე, თუ ის 16 წლისაა. გეგმის შემუშავებაში მონაწილეობენ სამი სფეროს სპეციალისტები: ექიმები, პედაგოგები, სოციალური მუშაკები. ისინი ერთად სწავლობენ ბავშვისა და მის ირგვლივ არსებული გარემოს მდგომარეობას, ისახავენ დახმარების გაწევის ოპტიმალურ გზებს. უფრო მეტიც, სპეციალისტები მჭიდროდ თანამშრომლობენ ბავშვის მშობლებთან, ვინაიდან მათი აზრი მხედველობაში მიიღება რეკომენდაციების შემუშავებისა და ბავშვისთვის სკოლის შერჩევის პროცესში. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ყველა ბავშვს აქვს რეგულარულ სკოლაში სწავლის უფლება, თუმცა ასევე არსებობს სპეციალური სკოლები სხვადასხვა ნოზოლოგიის მქონე ბავშვებისთვის. ამ შემთხვევაში, საბოლოო გადაწყვეტილება სკოლის არჩევასთან დაკავშირებით მშობლის პრეროგატივაა.

სპეციალური საჭიროების მქონე მოსწავლეების დასახმარებლად სკოლიდან ინიშნება პასუხისმგებელი პირი, რომლის ფუნქციები ჰგავს რეპეტიტორს. ეს არის სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების კოორდინატორი (SENCO), რომელიც, როგორც წესი, არ არის რეგისტრირებული მასწავლებლად, მაგრამ სკოლის ბიუჯეტიდან დაფინანსებულ ცალკე პოზიციაზე. თუ სკოლაში ბევრი მოსწავლეა, რომლებსაც ასეთი დახმარება სჭირდება, ამ ფუნქციების შესრულება უფრო მეტ ადამიანს შეუძლია.

კოორდინატორის ამოცანას სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვის მშობლებს, სკოლისა და დამხმარე ალტერნატიული სერვისების წარმომადგენლებს შორის მჭიდრო ურთიერთობების შენარჩუნებაა. კოორდინატორი სისტემატურად აგროვებს ინფორმაციას ინდივიდუალური გეგმით დასახული ამოცანებიდან გამომდინარე ბავშვის მიერ მიღწეული წარამატებების შესახებ.

⁷ Education, Health and Care (EHC) plan <https://contact.org.uk/help-for-families/information-advice-services/education-learning/ehc-plans-assessments/what-is-an-ehc-plan/>

ზოგიერთ სკოლაში კოორდინატორებთან ერთად სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვებთან მუშაობის პროცესში ჩართული არიან ასისტენტებიც. მათ შემთხვევაში არ არის აუცილებელი უმაღლესი განათლების ფლობა. ასისტენტების მუშაობას ხედამხედველობას კოორდინატორი უწევს, რომელიც ასევე პასუხისმგებელია მათ სწავლებასა და პროფესიული განვითარების მხარდაჭერაზე.

შეჯამება

„ყველა ქვეყნის ისტორიაში გვხვდება სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების საზოგადოებიდან გამიჯვნის კონკრეტული მაგალითები. ამ მოვლენის ასახსნელად კი სხვადასხვა ტერმინი გამოიყენება, მაგალითად, როგორებიცაა: გარიყვა, გაძევება, თავისუფლების აღკვეთა, ტრანსპორტირების აკრძალვა, პატიმრობა, ტაიმაუტი, ქვეყნიდან გაძევება, თემიდან განდევნა, ეთნიკური წმენდა, გენოციდი, აპარტეიდი და ბოლოს და ბოლოს, სიკვდილით დასჯაც კი. აღნიშნულ მოვლენებს საფუძველი, ძირითადად, სოციალური კონტროლის მექანიზმების დანერგვა იყო.

თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ ბევრ ქვეყანაში არსებობდა და დღესაც არსებობს სპეციალიზირებული სკოლები, რომლებიც შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების ან სხვადასხვა სოციალური სტატუსით დაჯგუფებული თემის წარმომადგენლების საგანმანათლებლო პროცესში ჩართვის მიზნით შეიქმნა, თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს დაწესებულებები სოციალური ორგანიზების საშუალებას წარმოადგენს და ის სწორედ ამ სოციალური ჯგუფების საზოგადოებიდან გამიჯვნას ემსახურება“ (Arnold et al., 2009).

რაც უფრო ღრმად ვეცნობით თეორიასა და პრაქტიკას ინკლუზიური განათლების შესახებ, მით უფრო ნათელი ხდება, რომ თანატოლებთან, ჩვეულებრივ სასწოლო გარემოში განათლების მიღება უალტერნატივო მიდგომაა და ის ბავშვის უფლებათა კონვენციით და ადამიანის საყოველთაო დეკლარაციით აღიარებულ ფუნდამენტურ ღირებულებებს ეფუძნება.

დღესდღეობით ხაზგასმით და მკაფიოდ აღინიშნება ინკლუზიური განათლების პრობლემის, როგორც მდგრადი განვითარებისა და შესაბამისი სტრატეგიების შემადგენელი ნაწილის აქტუალიზაციის მნიშვნელობა. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ გაეროს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების და სალამანკას დეკლარაციამ სათავე დაუდო

განსაკუთრებულ პარადიგმულ ცვლილებას ინკლუზიური განათლების დანერგვის კონტექსტში.

საქართველოში, მიუხედავად იმისა, რომ ინკლუზიური განათლება ხელმისაწვდომია 2006 წლიდან, ამასთანავე, სისტემატურად ვითარდება და იხვეწება ინკლუზიურ განათლებასთან დაკავშირებული მიდგომები, საგანმანათლებლო სისტემაში კვლავ არსებობს ხარვეზები, რომლებიც საყურადღებოა და განვითარებას საჭიროებს. კერძოდ, კვლავ პრობლემად რჩება შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე მოსწავლეთა ტრანსპორტირება, რომელიც მშობელთა უმრავლესობისთვისაც ერთერთი მტკივნეული საკითხია. მშობელთა დიდ ნაწილს სკოლამდე მისასვლელად რამოდენიმე საზოგადოებრივი ტრანსპორტის გამოცვლა ან სხვა ალტერნატიული მომსახურების გამოყენებისთვის დამატებითი ხარჯების გაწევა უწევთ. სამწუხაროდ, ტრანსპორტირების პრობლემა სახელდება სკოლის ხშირი გაცდენების ან სწავლის ჩამოშორების ერთერთ მთავარ მიზეზად.

საქართველოს განათლების სფერო საერთოდ არ იცნობს მსოფლიოში აქტუალურ დამხმარე საშუალებებს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა ეფექტური სწავლებისათვის: ერგოკალმებს, ადაპტირებულ კლავიატურას, სენსორულ შლემებს, კომუნიკაციურ დაფებს და სხვ.

საქართველოში ისევ არსებობს საზოგადოების „დაბალი მოლოდინი შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე მოსწავლეთა მიმართ“. ამის მაჩვენებელია სსიპ ეროვნული გამოცდების ცენტრის პოზიცია, რომელიც წლებია, არ იღებს ვალდებულებას, ადაპტირებული მეთოდების გამოყენებით ჩაატაროს სასკოლო გამოცდები გონებრივი განვითარების მძიმე და მრავლობითი დარღვევების მქონე მოსწავლეებისათვის. შედეგად, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე მოსწავლეების ხსენებული კატეგორია, საერთო განათლების შეფასების სისტემაში უხილავად რჩება.

არ არსებობს მშობელთა სკოლა და ან სხვა ალტერნატიული მექანიზმი მშობელთა განათლებისთვის. არ არის ხელმისაწვდომი საინფორმაციო რესურსები, კონსულტაციები და საგანმანათლებლო აქტივობები შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე მოსწავლეთა მშობლებისათვის, რაც მათ თავიანთი შვილების განათლებისა და მასთან დაკავშირებული საკითხების შესახებ ცოდნისა და შესაბამისი უნარების გამომუშავების შესაძლებლობას მისცემს.

სახელმწიფო განათლების მთავარი სტრუქტურების ვებგვერდების ხელმისაწვდომობა შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის არ არის შესწავლილი. თუმცა ნებისმიერი

თვალისთვის ადვილად შესამჩნევია, რომ სახელმწიფო ვებგვერდები არ არის ორიენტირებული შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა საჭიროებებზე. მაშინ როდესაც ამ გვერდების საშუალებით წყდება საკითხები როგორცაა ბალში შესვლა, სკოლის არჩევა და დარეგისტრირება, უმაღლესი განათლების არჩევა და დარეგისტრირება და სხვა. ისეთი გადამოწმების ინდიკატორი, როგორცაა „ტექსტის კონტენტი“ აბსოლუტურად უგულველყოფილია, ხოლო უნივერსალური ვებგვერდის შექმნის სტანდარტი (WGAG2.0 - ვებგვერდის ხელმისაწვდომობის საერთაშორისო სტანდარტი) საერთოდ არ არის გათვალისწინებული.

საქართველოს განათლების სივრცეში შესამუშავებელია ინდივიდუალური მხარდაჭერის ინსტიტუტი, სასიცოცხლო საჭიროებაა პირადი ასისტირებისა. ასევე დეფიციტია სხვა აუცილებელი კვალიფიციური კადრების კუთხით, როგორცაა: ოკუპაციური თერაპევტები, ტიუტორები, სურდოპედაგოგები, ტიფლოპედაგოგები, ქცევის (ABA) თერაპევტები, მეტყველების თერაპევტები და სხვა ვიწრო პროფილის სპეციალისტები.

არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, კარგად ჩანს, რომ ინკლუზიური განათლების სფერო საქართველოში ჯერ კიდევ განვითარების ეტაპზეა და ის მიზანმიმართულ და კოორდინირებულ მუშაობას საჭიროებს სხვადასხვა მონაწილე აქტორების მხრიდან. აღნიშნულ პროცესში სკოლასა და მის პედაგოგებს უალტერნატივოდ დიდი როლის შესრულება შეუძლიათ, რაც მათ სათანადო კვალიფიკაციასა და მოტივაციის არსებობაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სახელმწიფოს გააჩნია სამომავლო ხედვა და გეგმები ინკლუზიური განათლების სფეროს განვითარების მიმართულებით. კერძოდ, ყველა ბავშვის ხარისხიან განათლებასთან დაკავშირებული საკითხები ინკორპორირებულია 2018–2020 წლებისთვის საქართველოს ადამიანის უფლებების დაცვის სამთავრობო სამოქმედო გეგმაში და ითვალისწინებს ხუთ ძირითად მიმართულებას: 1. არაფორმალური განათლების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფას; 2. ზოგადი განათლების ხელმისაწვდომობას სხვადასხვა მოწყვლადი ჯგუფების წარმომადგენელი ფორმალური განათლების მიღმა დარჩენილი მოზარდებისა და ახალგაზრდებისთვის; 3. განათლების მართვის საინფორმაციო სისტემის მონაცემთა ბაზებისა და სკოლების მართვის საინფორმაციო სისტემის დახვეწას; 4. მიუსაფარ ბავშვთა და სხვა მოწყვლადი ჯგუფების მიმართ არსებული სტიგმის დაძლევას; 5. ბრალდებული/მსჯავრდებული არასრულწლოვნებისთვის ზოგადი განათლების მიღების ხელშეწყობას.

ფაქტია, რომ ინკლუზიური სისტემები უზრუნველყოფს ყველა ბავშვის უკეთეს განათლებას და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დისკრიმინაციული დამოკიდებულების პოზიტიურად შეცვლაში. ყველა ბავშვისთვის სკოლა არის ადგილი, სადაც მათ ოჯახის გარეთ არსებულ სამყაროსთან პირველად უწყვეტ სოციალური ურთიერთობის ღრმად განვითარების შესაძლებლობა. ინკლუზიური განათლების განვითარება ხელს უწყობს არამხოლოდ სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების და/ან შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების საზოგადოებაში ინტეგრაციას, არამედ საფუძველს უყრის ჯანსაღი საზოგადოების ფორმირებას, რომელიც განსხვავებულობას ცნობს როგორც ნორმას, რომელზეც მორგებულია საზოგადოებრივი კანონზომიერებანი.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ინკლუზიური ადრეული განათლება, ავტორი: ცირა ბარქაია თანაავტორები: ანა ჯანელიძე და ნინო ჯიჯავაძე, გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2019.
- ინკლუზიური განათლება, გზამკვლევი მასწავლებლებისთვის, ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი, 2011.
https://ncp.ge/files/inclusion%20education/wignebi/inklusiuri_ganatileba.pdf
- კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ (1989), ხელმისაწვდომია
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1399901?publication=0> (მოძიებულია 28.03.2021).
- Kauffman, James M. (2020) On Educational Inclusion: Meanings, History, Issues and International Perspectives,
- ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია (1948.12.10) ოფიციალური თარგმანი ხელმისაწვდომია:
https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/geo.pdf
(.მოძიებულია:28.03.2021).
- საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ ხელმისაწვდომია:
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1398335?publication=0> , (მოძიებულია: 28.03.2021).
- სახელმძღვანელო სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისთვის ინკლუზიური გადაწყვეტილებების მიღებაზე (British Council), 2016, გვ.25.
- ინკლუზიური პროფესიული და უმაღლესი განათლება, 2016 წელი, ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო.
- UNESCO. Declaración de Salamanca y marco de acción para las necesidades educativas especiales. París: Autor, 1994.